

Το άρθρο 19 του Κώδικα Ελληνικής Ιθαγένειας

Ρέκβιεμ για μια αναχρονιστική διάταξη

ΧΑΡΗΣ ΠΑΜΠΟΥΚΗΣ

ΠΟΛΛΕΣ φορές διατάξεις νόμων έχουν προσφέρει υπηρεσίες σε ιστορικά και λογικά ασύντακτες πολιτικές που στηρίζονται σε ιδεολογήματα που χαρακτηρίζονται από μία εγγενή αντίφαση: αντίθετα από το επιφαινόμενο, στην πραγματικότητα εξυπηρετούν ακριβώς αντίθετους σκοπούς από αυτούς που ευαγγελίζονται. Ενώ π.χ. φαίνεται καταρχήν ότι εξυπηρετούν τα συμφέροντα του έθνους, στην πραγματικότητα προσφέρουν έρεισμα κριτικής και δημιουργίας αρνητικού κλίματος ακριβώς σε βάρος του έθνους.

Μία τέτοια χαρακτηριστική περίπτωση συνιστά η διάταξη του άρθρου 19 εδ. 1 του Κώδικα Ελληνικής Ιθαγένειας σύμφωνα με την οποία: «Αλλογενής εγκαταλείπων το Ελληνικόν έδαφος άνευ προθέσεως παλιννοστήσεως δύναται να κηρυχθή απωλέσας την Ελληνικήν Ιθαγένειαν».

Πριν προχωρήσω σε κριτική ανάλυση της παραπάνω διάταξης, είναι χρήσιμο να διευκρινισθούν ορισμένοι όροι και έννοιες του δικαίου της ιθαγένειας που συχνά συγχέονται από τον απλό πολίτη.

Διακρίσεις και... διακρίσεις

Με βάση το νομικό δεσμό που προσδίδεται από, και ενώνει ένα Κράτος/Πολιτεία και ένα πρόσωπο διακρίνουμε τον ημεδαπό και τον αλλοδαπό. Έτσι ο ημεδαπός είναι εκείνος που έχει την ελληνική ιθαγένεια, που αποτελεί δηλαδή μέλος του λαού ορισμένου κράτους. Αλλοδαπός, αντίθετα, είναι εκείνος που έχει αλλοδαπή ιθαγένεια ή είναι ανιθαγενής, στερείται δηλαδή ιθαγένειας. Συνώνυμος όρος προς αυτόν της ιθαγένειας αλλά και ορολογικά καλύτερος είναι ο όρος υπηκοότητα. Έτσι ο ημεδαπός είναι ο Έλληνας υπήκοος, ο Έλληνας πολίτης που υπόκειται στην εξουσία του ελληνικού κράτους στο οποίο ανήκει. Και επειδή οι όροι έχουν διαμορφωθεί ιστορικά σε διαφορετικές χρονικές στιγμές — παρά τη νομική τους ταυτότητα — εμπειριέχουν και ορισμένες ιδεολογικές αποχρώσεις που οφείλονται στις καταβολές τους. Ο όρος ιθαγενής υποδηλώνει τον αυτόχθονα, εκείνον που κατάγεται από τη χώρα στην οποία μένει, ενώ ο όρος υπήκοος έχει μοναρχική προέλευση αφού σημαίνει εκείνον που εξουσιάζεται. Έτσι σήμερα κριβέστερο είναι να χρησιμοποιούμε

είτε τον τεχνικό όρο ημεδαπό είτε το σύνθετο όρο Έλληνας πολίτης.

Διακρίνουμε επίσης, με βάση τον πραγματικό δεσμό ενός ατόμου προς το ελληνικό έθνος, τους ομογενείς και τους αλλογενείς. Ο ομογενής είναι ο ξένος πολίτης, ο αλλοδαπός που συνδέεται με το ελληνικό έθνος. Έχει έντονα συζητηθεί το πρόβλημα των κριτηρίων διάκρισης του ομογενούς και του αλλογενούς. Έχουν προταθεί η κοινή γλώσσα και θρησκεία, οι κοινές παραδόσεις και κυρίως η ελληνική εθνική συνείδηση. Το κριτήριο της εθνικής συνείδησης είναι συνεκτικό των προηγούμενων και νοείται ως μία *ψυχική κατάσταση* ατόμων με κοινά σημεία του παρελθόντος (π.χ. κοινή ιστορία), του παρόντος (π.χ. γλώσσα, θρησκεία) ή του μέλλοντος (π.χ. ιδανικά και συλλογικά συμφέροντα).

Θα πρέπει να διευκρινίσω ότι οι δύο κατηγορίες δεν συμπίπτουν. Ο ομογενής είναι εξ ορισμού αλλοδαπός, ενώ ο αλλογενής μπορεί να είναι Έλληνας πολίτης. Έτσι συνηθέστατα θεωρούνται αλλογενείς οι Έλληνες πολίτες μουσουλμανικού δόγματος.

Είναι επίσης κατανοητό ότι οι παραπάνω διακρίσεις δεν γίνονται από φιλότεχνη και μόνο διάθεση. Ο νόμος προσδίδει συνέπειες. Είναι λοιπόν κρίσιμο να αξιολογηθεί η εσωτερική τους αξία, ο λόγος θέσπισής τους αλλά και η εξωτερική τους αξία, ο τρόπος χρήσης τους. Υπάρχουν συνεπώς διακρίσεις και... διακρίσεις.

Ο αλλογενής Έλληνας πολίτης: μία ξεπερασμένη αντίφαση;

Η διάταξη του άρθρου 19 ΚΕΙ συνδέεται ιδιαίτερα με τους αλλογενείς στους οποίους και μόνο εφαρμόζεται. Γράφτηκε παραπάνω ότι ο αλλογενής, έχει την ελληνική ιθαγένεια αλλά δεν έχει ελληνική εθνική συνείδηση. Στην περίπτωση αυτή ο δεσμός του με το ελληνικό έθνος είναι πιο χαλαρός. Ο αντίλογος στην ορθότητα αυτής της διάταξης μπορεί πρώτα να διατυπωθεί στο επίπεδο των κριτηρίων διάκρισης αλλογενούς και ομογενούς. Είναι τουλάχιστον αμφίβολο αν ζητήματα όπως π.χ. η θρησκεία θα πρέπει να συνεκτιμώνται στον καθορισμό της έννοιας του αλλογενούς, όταν είναι συνταγματικά κατοχυρωμένη η ελευθερία και το απαραβίαστο

μπέρασμα ότι μ' αυτό τον τρόπο μεθοδικά και άκριτα δημιουργούμε ομάδες με έντονο μειονοτικό αίσθημα, έτοιμες να δεχθούν «προστασία» από γείτονες. Και είναι τραγικό ότι συμβάλλουμε σ' αυτή την κατεύθυνση με αξιοσημείωτη για τα ελληνικά δεδομένα σταθερότητα.

Ούτε βέβαια χρειάζεται ιδιαίτερη έμφαση το γεγονός ότι η Ελλάδα, μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης με ιδιαίτερη ευαισθησία στην προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου, θα κινδυνεύσει να συρθεί στο Δικαστήριο του Στρασβούργου για μία Ελένη, για το άρθρο 19 του ΚΕΙ και την εφαρμογή του. Και μία ενδεχόμενη καταδίκη ή έστω δημοσιοποίηση μιας τέτοιας προσφυγής θα προκαλέσει διπλωματικά τέτοια ζημιά, που ενδεχόμενα θα ακυρώσει διπλωματικές προσπάθειες ετών.

Το κύριο πρόβλημα: η ελληνικότητα σήμερα και αύριο

Γενικά ο Κώδικας Ελληνικής Ιθαγένειας του 1955 χρειάζεται εκσυγχρονισμό και προσαρμογή στις σημερινές συνθήκες. Ο Κώδικας Ιθαγένειας είναι ο καταστατικός χάρτης της ελληνικότητας. Στην εποχή της ευρωπαϊκής ιθαγένειας (για την ακρίβεια πολιτείας, για να δανεισθώ έναν όρο που εισήγαγε ο καθηγητής κ. Γ. Κοντογιώργης), στην εποχή ακριβώς που η πολιτεία αποκτά μία πρόσθετη πολιτιστική διάσταση, θα πρέπει να σκεφθούμε πώς θέλουμε να οριοθετούν οι σύγχρονες αξίες του ελληνισμού. Με βάθος χρόνου και βάσανο. Η συμμετοχή μας στην Ευρωπαϊκή Ένωση νομίζω ότι θα πρέπει να αποτελέσει ισχυρό κέντρισμα για προ-

βληματισμό και αποτέλεσμα. Ποια θάνα η θέση της ελληνικότητας στην Ευρώπη, στην πολιτειακή Ευρώπη, σε μια Ευρώπη δηλαδή που επιχειρεί να παντρέψει αρμονικά τις εθνικές ευαισθησίες με τους κοινοτικούς στόχους. Και δεν θα πρέπει να διαφύγει της προσοχής ότι ο σύγχρονος προβληματισμός είναι πολυεπίπεδος. Ιθαγένεια, εθνότητα, πολιτεία θα πρέπει να αποτελέσουν το τρίγωνο μεταβλητής γεωμετρίας του προβληματισμού. Ποια θάνα η θέση του ελληνισμού στον κόσμο, θέμα ιδιαίτερα σημαντικό για ένα διεθνώς μειονοτικό έθνος.

Η απάντηση στα παραπάνω ερωτήματα δεν είναι εύκολη. Μπορεί και να μην είναι δυνατή. Η διαδρομή αναζήτησης είναι όμως πιθανό ότι θα αποτελέσει εφελκυστικό συλλογικής αυτογνωσίας. Και είναι βέβαιο ότι θέματα όπως αυτό του άρθρου 19 στο τέλος μιας τέτοιας διαδρομής θα βρουν ωριμότερη αντιμετώπιση.

Πιστεύω ότι οι αναγνώστες έχουν ήδη καταλάβει ότι η μόνη λύση ως προς το άρθρο 19 του ΚΕΙ είναι η άμεση νομοθετική του κατάργηση όπως επιβάλλει το άρθρο ΙΙΙ παρ. 6 του Συντάγματος. Και εύχομαι, με αφορμή την κατάργηση αυτή και την ενδεχόμενη αναμόρφωση του Κώδικα Ελληνικής Ιθαγένειας που από το 1955 έχει μείνει ουσιαστικά αμετάβλητος, να γίνει ένας δημόσιος και βαθύς διάλογος ως προς το κύριο πρόβλημα που απομένει ανοικτό: τι θα σημαίνει Έλληνας αύριο σ' ένα δυναμικό και ολοένα μεταβαλλόμενο διεθνές περιβάλλον.

Ανθρώπινα δικαιώματα και μειονοτικός λόγος στην Ελλάδα

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

Είναι πράγματι δύσκολο εμπειρικά, επισφαλές πολιτικά αλλά και αναπόδραστο θεωρητικά να δοθεί μια καταφατική απάντηση στο ερώτημα που επιχειρεί να συνθέσει τις λέξεις του τίτλου: *ανθρώπινα δικαιώματα και μειονοτικός λόγος*.

Ποιος λόγος;

Η σειρά των ερωτημάτων θα ήταν περίπου ως εξής: *Υπάρχει μειονοτικός λόγος στην Ελλάδα;* Σε περίπτωση άρνησης το θέμα δεν τίθεται. Σε περίπτωση κατάφασης, το ερώτημα που έπεται αφορά στη μορφή του και ασφαλώς στο περιεχόμενό του, κάτι που καταρχήν μας επιτρέπει να χρησιμοποιήσουμε τον όρο *«μειονοτικός λόγος»* με δύο έννοιες: πρώτον, λόγος ως αιτία, ως πρόβλημα, ως εκείνο που αγγικά θα αποκαλούσαμε *minority cause* (c), ας πούμε το μειονοτικό ζήτημα, και δεύτερον, λόγος (d), με την έννοια της γλωσσικής εκφοράς του ζητήματος, δηλαδή της άρθρωσης του μειονοτικού λόγου (c), το *discourse* των μειονοτήτων (d). Είναι προφανές ότι ο μειονοτικός λόγος (c) ανταποκρίνεται στο περιεχόμενο και ο (d) στη μορφή της έννοιας της μειονότητας. Λιγότερο προφανές, πάντως δεδομένο για να στοιχειοθετηθεί η επιστημολογική βάση αυτής της μελέτης, είναι ότι αφενός μεν, το περιεχόμενο δρα καθοριστικά ως προς τη μορφή του μειονοτικού λόγου, αλλά και ότι αφετέρου, η μορφή βρίσκεται σε μια θέση διαρκούς σχετικής αυτονομίας από το περιεχόμενο. Σε δεδομένες στιγμές εκφοράς του λόγου (d), η μορφή είναι σε θέση να επιδράσει καθοριστικά ως προς την *a posteriori* διαμόρφωση του (c). Ο μειονοτικός λοιπόν λόγος, υπό την ευρεία έννοια που καλύπτει τις δύο εκφάνσεις του, είναι εξ ορισμού κινητικός, μη στατικός και άρα δύσκολα, κατά την άποψή μας αδύνατα, τυποποιήσιμος. Τούτο δεν σημαίνει ότι είμαστε κατ' ανάγκη αντίθετοι σε οποιαδήποτε προσπάθεια τυπολογίας των μειονοτήτων. Η τυπολογία των μειονοτήτων είναι αναγκαία για την πολιτική επιστήμη, τη στατιστική κ.τ.λ., γιατί ακριβώς οριοθετεί εμπειρικά εντοπίσιμα φαινόμενα. Παρόλ' αυτά, η τυπολογία είναι μόνο κατά προσέγγιση ακριβής, διότι η επεξεργασία των εμπειρικά εντοπίσιμων φαινομένων (γλώσσα, θρησκεία, πολιτισμός, εκφρασμένη εθνική

συνείδηση), τα οποία αναφέρονται στη συλλογικότητα, δεν αποκλείει το αναπόδραστο γεγονός των ατομικών παρεκκλίσεων και εξαιρέσεων. Λόγου χάρι, η λογική πρόταση «οι Έλληνες είναι χριστιανοί ορθόδοξοι» είναι λάθος και αυτό όχι μόνο γιατί υπάρχουν Έλληνες μουσουλμάνοι! –κάτι που ανταποκρίνεται τόσο στη νομική τους αναγνώριση αλλά και στην τυπολογία τους ως θρησκευτική μειονότητα– αλλά γιατί υπάρχουν Έλληνες που είναι άθεοι. Ακολουθώντας τον ίδιο συλλογισμό, μπορούμε να επικαλεστούμε ότι η πρόταση «η μειονότητα της Δυτικής Θράκης είναι μουσουλμανική» είναι μόνο κατά προσέγγιση ορθή διότι υπάρχουν μειονοτικοί που είναι επίσης άθεοι. Το πιο προβληματικό όμως ζήτημα με την τυπολογία ή τυποποίηση, είναι ακριβώς ότι η ίδια συνιστά μια ουσιαστική παράμετρο που όχι μόνο δεν λειτουργεί έξω ή πέρα από τις εσωτερικές αιτιότητες του μειονοτικού λόγου με την ευρεία έννοια, αλλά εκ των υστέρων έρχεται να επηρεάσει και την ίδια την εκφορά του (c). Το γεγονός ότι η μειονότητα της Δυτικής Θράκης αναγνωρίζεται ως θρησκευτική –άρα και τυποποιείται ως τέτοια από την ελληνική διοίκηση– δημιουργεί αναπόδραστα μια διεκδίκηση η οποία είναι προσδιοριστική του μειονοτικού λόγου με την ευρεία έννοια: τη διεκδίκηση του εθνικού ή εθνοτικού χαρακτήρα της μειονότητας. Αυτή η διεκδίκηση αποκτά υλική βάση, ακριβώς λόγω της θεσμοποιημένης τυπολογίας που έχει νομικά κατοχυρωθεί στη Συνθήκη της Λωζάννης. Διότι εάν η ελληνική διοίκηση είχε αναγνωρίσει τη μειονότητα ως εθνική, ή αν σε τελευταία ανάλυση ήταν αδιάφορη ως προς την άρθρωση ενός μειονοτικού λόγου με εθνική ή εθνοτική συνείδηση, η εν λόγω διεκδίκηση, που στις μέρες μας είναι και το θεμελιώδες συστατικό του λόγου (d) της μειονότητας της Θράκης, δεν θα είχε λόγο ύπαρξης. Ο μειονοτικός λόγος, με την ευρεία έννοια, είναι λοιπόν –ανάμεσα στα άλλα– συνάρτηση και αποτέλεσμα της ιδεολογίας της τυπολογίας που επιβάλλεται από τη διοίκηση.

Οι δύο διαδρομές του μειονοτικού λόγου

Όσο και αν, λοιπόν, ο μειονοτικός λόγος παραπέμπει σε συλλογικές συμπεριφορές ομαδώσεων, δεν άρει την, σε τε-

